

بخش دوم:

- تاریخچه‌ی مستشاران آمریکایی در ایران (شماره ۱ الی ۱۰)
- روابط ایران و آمریکا (شماره ۱ و ۲)
- تاریخچه‌ی شنیدنی مستشاران خارجی در ایران
- زندگی و شخصیت مدرس (شماره ۱ الی ۱۶)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

گویی جامع‌ترین سلسله مقالات را - پیرامون داستان شوستر - سید کاظم اتحاد به قلم آورده است. این نه به آن مفهوم است که می‌توان در تحلیل ابعاد آن فاجعه‌ی رسوا به چنین نوشته‌هایی بسنده کرد.

سخن اینک از ارزیابی و نقد نیست. آن چه هست، ارزش نسبی این مجموعه مقالات است که اگر بر آن شویم که به پژوهشی بایسته - پیرامون آن فاجعه‌ی افشاگر و از یاد رفته - اهتمام کنیم، به چنین نوشته‌هایی نیازمندیم.

به هر روی این شما و این ۱۰ مقاله از سید کاظم اتحاد با عنوان:
تاریخچه مستشاران آمریکایی در ایران

تاریخچه مستشاران آمریکایی در ایران^(۱)

به قلم سید کاظم اتحاد

اصولاً باید در نظر داشت که دولت آمریکا مطابق قاعده (مونروئه) یکی از وزرای خارجه آن جا که بعداً به سمت ریاست جمهور آن مملکت انتخاب گردید تا قبل از جنگ اخیر سیاست انزوا را ترک نگفته بود.

در معاهده‌ی اتفاقی که در سال ۱۸۲۳ بین آمریکا و انگلستان منعقد شد رئیس جمهور ممالک متحده آمریکا فرصتی آورد تا با دولت روسیه مذاکراتی بنماید. در این موقع بود که رئیس جمهور مذکور اعلامیه ذیل را صادر نمود: «نظر به این که ممالک آمریکایی

۱- این مقالات که از این شماره به بعد از نظر خوانندگان می‌گذرد به قلم آقای سید کاظم اتحاد نماینده آزادی‌خواه دوره پنجم مجلس شورای ملی نوشته شده و در پنجمین شماره سالنامه دنیا درج گردیده است. مجله خواندنی‌ها سال ۹ شماره ۷۰ صفحه ۵ (قسمت اول)

شمالی و جنوبی استقلال خود را بدست آورده آن را حفظ خواهد نمود دیگر دلیلی وجود ندارد که دول اروپا این ممالک را مستعمره‌ی خود بدانند! و چون سابقه‌ای وجود ندارد که ما در جنگ‌های اروپایی شرکت کرده باشیم و این عمل منطبق با سیاست ما نیست معلوم نیست چرا دول مذکور کوشش دارند به ممالک دیگران حمله نمایند که طبیعتاً اقدامات آنها امنیت و آسایش آمریکایی‌ها را مورد خطر قرار دهد.

پس از انتشار اعلامیه فوق دولت آمریکا به سفرای خود در اروپا دستور داد که مفاد اعلامیه مذکور را به اطلاع وزارت خارجه محل اقامت خود برسانند و به آنها گوشزد سازند که: «دولت آمریکای شمالی هرگونه حمله‌ای را که به یکی از نقاط آمریکا به عمل آید حمله به خود خواهد دانست» این قاعده در تاریخ معروف به قاعده (مونروئه) گردید. و از این اصل این جمله استخراج شد که: آمریکا متعلق به آمریکایی‌ها است!

تا این تاریخ ۱۲۶ سال از تاریخ اعلامیه فوق می‌گذرد و سیاست آمریکا بر خلاف تبلیغات شوروی‌ها محکوم ساختن سیاست استعمار است. و اگر دولت مذکور دو دفعه در دو جنگ اروپایی شرکت کرده است برای درک این نکته بود که مقاصد ویلهلم آخرین امپراطور آلمان و سیاست تجاوز آمیز هیتلر و نازیها را تهدید مستقیمی به ممالک نیم کرده غربی تلقی نموده است و با وجود صرف میلیون‌ها و ملیاردها دلار و دادن تلفاتی در جنگ هیچ‌گونه استفاده‌ای از این دو جنگ ننمود! حتی بعد از ۱۹۱۸ کنفرانس ورسای به (ویلسون) رئیس جمهور انازونی پیشنهاد را نپذیرفت و نیز تقاضای برجسته گان حزب اتحاد و ترقی را برای قبول قیمومیت بر مملکت عثمانی در ۱۹۱۹ رد کرد! بنابراین برای یک دولتی که اصل مسلم عدم مداخله در امور داخلی ممالک دیگران و عدم استعمار را قبول نموده است در دادن مستشار به ممالک دیگر هیچ‌گونه منظور سیاسی و استعماری ندارد!

مقدمات استخدام شوستر

اکنون ما در دوره اول مشروطیت هستیم رژیم مملکتی تازه عوض شده و مفسد استبداد در اداره مملکت به خوبی احساس شده است دوره نقیینه اول که می‌توان آن

را مجلس مؤسس و مقنن هر دو نامید متوجه وضع خراب مالیه مملکت گردید. نمایندگان مجلس متوجه شدند که از عهد صدارت حاج میرزا آقاسی موازنه مالیه به هم خورده و این وضعیت منشاء اختلاف کارها و سبب استقراض‌های مضرری در زمان سلطنت مظفرالدین شاه گردیده است هیچ کدام از اقتدار و استبداد ناصرالدین شاه و عزم و اراده آهنین مرحوم میرزا تقی خان امیرکبیر نتوانسته است بر نفوذ و دسایس (ارباب حقوق) که مالیه را مختل کرده بودند غلبه نماید! مجلس انجمنی مالیه مرکب از ۱۲ عضو انتخاب گردید.

این انجمن در نتیجه مساعی متمادی در ظرف هشت ماه توانست در مخارج دولت که ده ملیون و نیم تومان بود تعدیلاتی بنماید و عایدات دولت را از هفت ملیون و نیم زیادتر کند و بالنتیجه در حدود چهار ملیون تومان صرفه جویی به وسیله اقدامات ذیل عملی گردید:

- ۱- قطع قسمتی از مستمریات و وظایف.
- ۲- جمع تفاوت وصولی با اصل مالیات
- ۳- نسخ قاعده تیول
- ۴- لغو قاعده تسعیر که هر یک از موارد فوق محتاج به توضیح است که فعلاً ما را از اصل مقصود دور می نماید.

مدت دوره نقنینیه اول با وجود گرفتاری زیادی که داشت در تاریخ ۲۳ جمادى‌الاول ۱۳۲۶ به پایان رسید و تا ۲۵ جمادى‌الثانی ۱۳۶۷ مجلس تعطیل بود و در تاریخ دوم ذیقعه ۱۳۶۷ مجلس شورای ملی (دوره دوم نقنینیه) افتتاح یافت. در این تاریخ محمد علی شاه از سلطنت مستعفی شده بود دولت جدید پس از افتتاح مجلس درصدد برآمد برای اصلاح اوضاع مملکت از دولت روس و انگلیس استقراضی به عمل آورد مبلغ این استقراض ۵۰۰ ۰۰۰ لیره انگلیسی با دو ملیون و نیم تومان در به پول آن وقت بود و مقصود از استقراض ایجاد امنیت مملکت و اصلاح مالیه دولت بود. پس از این که دولت در ۳۰ ذیقعه ۱۳۲۷ از مجلس شورای ملی اجازه استقراض را گرفت از دولتین تقاضا نمود مبلغ فوق را به او قرض بدهند.

دولتین روس و انگلیس پس از مذاکراتی که مدت دو ماه بین خود بعمل آوردند موافقت کردند با شرایط زیان بخشی مبلغ ۴۰۰ ۰۰۰ لیره به دولت ایران قرض بدهند. مطابق شرایط پیشنهادی دولتین

۱- باید صورت مخارج به تصویب دولتین برسد
 ۲- خرج وجوه این قرضه تحت نظارت کمیسیون مرکب از دو مستشار مالی اروپایی و دو عضو ایرانی درآید!

۳- اداره امور مالی دولت ایران به اختیار ۷ نفر مستشار فرانسوی واگذار شود

۴- قوای نظامی دولت تحت اداره افسران نظامی خارجی قرار داده شود!

۵- استخدام این افسران قبلاً به تصویب دولتین برسد!

۶- دولت ایران حق نداشته باشد به هیچ یک از اتباع خارجه امتیاز کشیدن راه آهن را بدهد!

۷- حق تقدم در دادن امتیاز کشتی رانی در دریاچه روسیه به روس ها واگذار شود! مازاد عایدات گمرکات و ضرابخانه وثیقه قرضه باشد!

وقتی دولت این شروط را تقدیم مجلس دوم کرد نمایندگان آن مجلس به اتفاق آراء این شروط را رد کردند! دولت درصدد برآمد این قرضه را از (اتحادیه سندیکای بین المللی) به عمل آورد و عایدات ضرابخانه و نفت را وثیقه قرار دهد ولی دولتین به وسیله یادداشت شدید اللحنی در تاریخ ۳ ربیع اول ۱۳۲۸ به دولت ایران اخطار نمودند که: حق ندارد هیچ یک از منابع عایدی خود را در مقابل هیچ قرضه‌ای به ضمانت گذاشته یا محل تأدیه آن قرض قرار دهد!

مجلس شورای ملی پس از ملاحظه این اشکالات مصمم شد به وسایل مختلفی از منابع مالیاتی داخلی و جوهری بدست آورد. مجلس کمیسینی به نام (کمیسیون پروگرام) تشکیل داد. این کمیسیون در نظر گرفت مستشارانی از خارجه برای اصلاح مالیه، داخله، ژاندارمری، نظمیه و عدلیه استخدام نماید.

این تصمیم مانند استقراض به موانعی برخورد کرد! دولتین فرانسه و ایتالیا به واسطه مخالفت روس و انگلیس از دادن مستشار خودداری کردند. دولت و مجلس ایران نظر

خود را تعقیب نمودند. و برای جلب مستشاران مالی و نظامی به دولتین آمریکا و سوئد مراجعه کردند.

باید در نظر داشت که در این تاریخ افکار عمومی ایران از دخالت‌های غیر مشروع و متمادی روس و انگلستان به ستوه آمده بود و معتقد شده بود باید استخدام مستشار از یک مملکتی که حقیقتاً بی طرف بوده و بازیچه دیپلماسی روس و انگلیس نباشد به عمل آید وضعیت و سیاست آمریکا و سوئد هر دو موافق آمال ملی ایرانیان بود.

به این جهت حسین قلی خان نواب وزیر خارجه وقت روز ۲۵ دسامبر ۱۹۱۰ (۲۲ ذیحجه ۱۳۲۸) تلگراف ذیل را به علی قلی خان شارژ دافر ایران در واشنگتن مخایره نمود: فوراً از مدیر کل امور شرق وزارت خارجه آمریکا تقاضا نمایید شما را با اشخاصی که در امور مالی آمریکا تخصص نامی دارند معرفی نماید و مذاکرات ابتدایی برای استخدام یک نفر خزانه دار کل از مردمان کافی و مطلع و امین و طرف اعتماد آمریکا را برای رفورم و اصلاحات مالیه ایران و یک نفر متخصص محاسب و یک مستشار برای ممیزی و یک نفر برای اداره کردن مالیات‌های مستقیم و یک نفر مفتش به عمل بیاورید ولی قبولی این اشخاص منوط به تصویب مجلس شورای ملی خواهد بود.

در این جا وزیر مختار آمریکا اطلاع داده است که وزیر خارجه دولت متبوع مشارالیه برای ورود در این مذاکرات آماده می‌باشد. این تلگراف را به وزیر خارجه آمریکا ارائه و نتیجه اقدامات خود را رمز تلگراف نمایید. ۹۸۷۶ حسین قلی.

در نتیجه مذاکرات با وزارت خارجه آمریکا مستر مورگان شوستر بدون دخالت یا مسؤولیت دولت آمریکا برای مدت سه سال به عنوان خزانه دار کل انتخاب و مقرر گردید چهار نفر آمریکایی خزانه دار را در این وظیفه کمک نمایند.

همراهان مستر شوستر عبارت بودند از:

- ۱- مستر شارل مکاسکی از اهالی نیویورک ۲- رالف هیلز از اهالی واشنگتن
- ۳- بروس دیکی از اهالی جزیره پائین ۴- کرنز رئیس گمرکات (ایلویلو) در جزایر فیلیپین.
- وظیفه مکاسکی ممیزی مالیات ایالات (هیلز) محاسب کل (دیکی) مفتش کل مالیه

(کرنز) رئیس مالیات مستقیم بودند.

هر یک از اشخاص فوق برای مدت سه سال کترات شده بودند که تحت تعلیمات خزانه‌دار کل وظیفه خود را انجام دهند.

شوستر قبل از حرکت از نیویورک از وزارت خارجه آمریکا کتباً سؤال کرده بود که موضوع استخدام مستشاران مالی وضعیت دولت آمریکا در مقابل آن چیست؟ وزارت خارجه در ۲۴ فوریه ۱۹۱۱ (۲۴ صفر ۱۳۲۹) مراسله ذیل را در جواب شوستر نوشت: آقای مورگان شوستر مکتوب چهاردهم ماه جاری شما در خصوص اعزام ۵ نفر مستشار مالی آمریکایی برای اصلاح امور مالیه ایران واصل و جواباً اشعار می‌شود: در دسامبر گذشته شارژ دافر ایران مقیم واشنگتن بر حسب دستور دولت خود از اداره شرق وزارت خارجه تقاضا نمود اشخاصی را که در امور مالی متخصص و مطلع هستند به ایشان معرفی نماید زیرا دولت ایران تصویب نموده است ۵ نفر مستشار مالی آمریکایی استخدام نماید اداره مذکور بر حسب تقاضای فوق صورتی از اشخاص فوق را که اسم شما در آن صورت بود برای مشارالیه فرستاد و ضمناً اشاره نمود که شارژ دافر ایران می‌تواند مستقیماً با آن اشخاص مذاکره کند.

اکنون وزارت خارجه کمال مسرت را دارد که دولت ایران شما را به شغل خزانه‌داری کل انتخاب نموده است.

قانون استخدام مستر مورگان شوستر و همراهان مشارالیه در جلسه دوم صفر ۱۳۲۹ (۲ فوریه ۱۹۱۱) تصویب و مشارالیه به اتفاق همراهان خود در هشتم ربیع الثانی ۱۳۲۸ (۱۸ آویل ۱۹۱۱) از نیویورک حرکت و از طریق پاریس و وینا و اسلامبول به طرف ایران عزیمت و در ساعت ۹ صبح روز هفتم جمادی الاول ۱۳۲۹ وارد بندر انزلی گردید و روز ۱۲ همان ماه به پایتخت ایران ورود و در پارک اتابک (محل فعلی سفارت روس) که برای او و همراهان او تخصیص داده شده بود منزل نمود.